

Lukács György

AMI LUKÁCS GYÖRGYBŐL MARADANDÓ

Heller Ágnes

filozófus, az MTA rendes tagja
helleragnes@gmail.com

Hogy melyik filozófust fogják száz vagy akár ötven év múlva olvasni, s hogy munkájukból mi fogja leginkább az utókor közönségének érdeklődését felkelteni, azt nem tudhatjuk. A 19. század második felétől az első világháborúig terjedő időszak számtalan, akkoriban nagyhatású filozófusai közül a legtöbb manapság pusztán a szakfilozófusok érdeklődését élvezi. Kit érdekel ma az annak idején nagytekintélyű Heinrich Rickert az új kantianusok történetével foglalkozókon kívülrül? Marx, Kierkegaard, Nietzsche, Freud és Max Weber hatása azonban rendületlen, időnként csökken, időnként növekszik, de mindig jelenlévő.

Ha tőlem azt kérdezik, hogy melyik filozófust fogják széles körökben olvasni és értelmezni ötven vagy száz év múlva, három nevet említenék. Ezek Wittgenstein, Heidegger és Michel Foucault. Lukács György is minden valószínűség szerint közéjük fog tartozni, nemcsak írásai alapján, hanem azért is, mert életpályája klasszikusan reprezentálja a 20. század értelmiségének útjait és zsákutcáit.

Lukács fiatalkorában azt írta, hogy a kevélység megalázkodik. Ő nemcsak hogy megalázkodott, mint azt számtalan kortársa

is megtette, de többségünkkel szemben, következetes is maradt ebben a megalázkolásban.

1918 előtt Lukács György egyike volt egész Európa legjobban ismert és becsült fiatal filozófusainak. Már tizennyolc éves korából is maradandó adásait ismerjük. Írt a *Nyugatba*, az új iránti szenzitivitása vitte Adyhoz és a nyolcaskhoz. A *Lélek és a formák* német nyelvű kiadása után Max Webertől Thomas Mannig olvasták, értelmezték csodálták. S azután, hirtelen, mindenki számára érthetetlenül, ez az ember 1918 decemberében belép Budapesten a kommunista pártba. Számtalan barátja, olvasója tette fel a kérdést: mi történt?

Nem a politika iránti reménytelen szerelemről van szó, de még csak nem is Marx Károlyról.

Valljuk be, hogy a politika iránt érzett reménytelen szerelem majdnem minden jelentős filozófus lelkét betöltötte. Filozófus királyok is voltak köztük néhányan. Cicero, a „homo novus”, élete betetőzésének nem filozófiai műveinek megírását tekintette, hanem első konzulnak való megválasztását. Különbösen azért hangsúlyoztam Cicero esetében a homo novust, mert a politikáért rajongó fi-

lozófusok – a huszadik századi kommunistákat, fasisztákat és nácikat is beleértve – többségükben efféle homo novusok voltak. Korábban pedig, akik nem lettek püspökök vagy lordkancellárok, azok királyok és királynők tanácsadói szerepére vállalkoztak. Mint egy Voltaire vagy egy Diderot. Spinoza, a republikánus, ismeretes volt a Witt testvérek iránti politikai elkötelezettségéről. Még azok is, akik nem vettek részt gyakorlati politizálásban, szorgoskodtak politikai elméletek kidolgozásában, a görög „öskötlő” kezdve Spinozán keresztül egészen az angol és skót felvilágosítóig, Thomas Hobbesig, John Locke-ig, David Hume-ig. A német klasszikusokig, Kantig, Herderig, Fichtéig, Hegelig. Az úgynevezett *elefántcsonttorony* ritkán volt filozófusok lakóhelye.

A politikai elkötelezettség azonban többnyire autonóm, azaz választott és minden pillanatban felmondható, még az ellentétére is fordítható. Ebben tehát Lukács nem kivétel, hanem szabály.

Lukács felfedezte magának Marx Károlyt, és hatása alá került. Marx, mint a 19. század négy ragyogó radikális filozófusainak egyike, számtalan filozófust termékenyített meg, inspirált. Inspirálta Max Webert is, ahogy a fiatal Lukácsot is, például a modern dráma történetéről írott remek könyvében. Csak hogy Lukács 1919 után kezdte Marxot másként és másra használni. Még csak nem is a létező Marxot, hanem a soha nem létezett Marxot. Nem úgy, mint a nagy gondolkodók egyikét, de mint egy modern biblia szerzőjét. Ahogy a jó kálvinista azzal bizonyítja igazát, hogy egy bibliai passzusra hivatkozik, úgy kezdte Lukács azzal bizonyítani igazát, hogy egy Marx-passzusra hivatkozott. Míg a *Történelem és osztálytudat* eldologiasodás tanulmányában Lukács „rээрzett” még arra a Marxra

is, akit nem olvasott, s megírta az egyetlen „marxista” filozófiai remekművet, addig későbbi műkritikai dolgozataiban egy fikatív Marxra hivatkozott. Ez a fikatív Marx Lukács ifjú barátjának, Mihail Lifschitznek az alkotása volt, aki „felfedezte” Marx sosem létező esztétikáját. De ennél még többről, másról is szó van.

Ha sem a politika iránti szerelem, sem Marx inspiráló hatása nem perdöntő, mi volt akkor Lukács elkötelezettségének sajátossága? Mihez maradt hű mindhalálig, holott nemcsak látnia kellett, de látta is, hogy a gonoszhoz hűnek maradni bűn?

Mindenesetre nem a politikához.

Mi több, Lukácsot a politika sosem érdekelte, banális, prózai ügynek tekintette. A politika modern dolog, Nincs köze az igazsághoz, még kevesebb köze van a megváltó abszolút igazsághoz.

Lukács György már ifjúkorában is és egyre fokozottabban, az abszolút, a feltétlen igazságot kereste. Azt, ami az életnek biztos alapot ad. Kezdetből fogva, de egyre fokozottabban megvetette saját korát, kicsinyességét, prózai mivoltát. Azt a – szerinte – sivár jelent, mely nem termékenyít meg senkit, melynek talajából nem nőhet ki már többé jelentős kultúra, jelentős művészet. Márkus Györgynek igaza van, Lukács inkább a kultúra szerelmese volt, mint a politikáé, de nem a jelenkor, hanem a múlt, illetve az eljövendő kultúrájának szerelmese. Egy abszolút igazságnak, egy abszolút üzenetnek kell az új, nagy kultúra lehetőségét kinyilatkoztatnia, illetve megteremténie.

Az első világháború előtti Lukács az igazság keresésében a misztikához fordult. A vallási misztikához, illetve az etikai misztikához. A Martin Buberrel való levelezés, Kierkegaardhoz való fordulás, az etika problémáinak

középpontba állítása, azok állandó újragondolása voltak nemcsak teoretikus, de ugyanakkor személyes életproblémái is. Különösen Dosztojevszkij költészete inspirálta.

Valami azonban megváltozik az első világháború kitörésekor. Nem csak Lukács esetében, de most róla beszélek. A történetfilozófia már eddig is szerepet játszott a fiatal Lukács kritikáiban és esszéiben. Nemcsak esszéiben, hanem nagyszerű esztétikai töredékeiben is, mint *A művészetfilozófia* vagy a *Heidelbergi esztétika*. De most, mindenek előtt *A regény elméletében* – mind a művészet (az epikán prezentálva), mind az etika (a soha meg nem írandó Dosztojevszkij-vázlat formájában) alárendelődik a történetfilozófiának. A bemutatott regényeket Lukács úgy szelektálja, hogy azok mindegyike a történelem menetének egy szakaszát reprezentálja. Dosztojevszkij, mint tudjuk, Lukács szerint már nem írt regényeket, ő már a jövőt, a megváltottság korát testesíti meg. A könyv nagyszerű, ha nem a regény elméletként, hanem történetfilozófiaként olvassuk. A kortársak így is értették és szerették.

A jelenkor Fichtével szólva – így Lukács – a tökéletes bűnösség korszaka. Mindenki tudja, aki kissé jártas a zsidó vagy keresztény teológiában, hogy a tökéletes bűnösség korszaka az apokalipszis előestéje. A zsidó Messiás érkezése vagy Krisztus második eljövetele „ante portas”...

Lukács azt kezdte hinni, hogy etikája szempontjából biztos tudás kell a jövőről. Ehhez volt szükség Marxra és Leninre. Ők szolgáltatták a jövőről való biztos tudást. A tökéletes bűnösség korszakát felváltja a megváltó forradalom, mely az abszolút igazság (a megváltás) világát hirdeti és valósítja meg. A tigris és a bárány szeretni fogják egymást, s a menny fog a földre leszállni.

Persze Lukács filozófus volt, s így a jövőre vonatkozó biztos tudás számára filozófiai alapot keresett. Ez az alap már készen állt. A maga hegeli változatában s ennek a hegeli változatnak marxi meghosszabbításában. Az a történetfilozófia, melyet ma nagy elbeszélésnek nevezünk. Földünk kultúráinak progresszív egymásra épülésének történeteiről van szó, melyek egy szükségszerű vagy legalábbis utólag szükségszerűként rekonstruálható láncolatban követték egymást, hogy végül a Mában tetőződjenek. Az ebben a Mában élők – ez már nem Hegel, csak Marx – kivételes helyet töltenek be a történelemben. Velük ér ugyanis véget az előtörténelem, velük kezdődik az igazi történelem. S ez tudományosan bizonyítva van.

Itt van egy tudományosan (azaz filozófiailag) verifikált történelem, mely egyúttal megváltástörténet is. A bibliai történetírók óta senki sem azonosította a történelmet megváltástörténettel, s még s Biblia szerzői közül sem mindegyik. Egy hatalmas kanyarral ide érkezünk vissza. A történelemmel szemben, melynek értelmezésében minden megkérdőjelezhető, a megváltástörténet nem kérdőjelezhető meg (legalábbis abban a formában, mint ezt Lukács feldolgozta). Tévedéseket elkerülve, nem azt állítom, hogy a nagy elbeszélés elvileg szekularizált megváltástörténet, csupán azt, hogy Lukács így értelmezte.

A megváltástörténetnek egyházra van szüksége. Még az eretneknek is azért eretneknek, mert létezik egyház. Sokszor csodálkozunk azon, hogy míg Lukács György a *Bolsevizmus mint etikai probléma* című közismert tanulmányában politikai és etikai érveléssel elutasította a bolsevizmust, néhány héttel később belép a kommunista pártba. A politikai és etikai érvek egyszerűen irrelevánssá váltak a történelem mint üdvtörténet pers-

pektívájából. Az üdvtörténet etikája ugyanis egyszerű: az üdv, a megváltás, mindenek felett áll. Az üdvtörténet, a megváltást egy földi egyház képviseli, az ezzel az egyházzal való szembeszegülés az üdvtörténethez való tartozás feláldozásával jár. Eretnek lehet az ember, de az eretnecség mindig az egyházra vonatkozik. Ezt az egyházra vonatkoztatott eretnecséget választotta Lukács György, ehhez maradt hű mindhalálig.

Minden magatartás kialakul. A Tanácsköztársaság bukása után (ahol ideiglenesen kvázi politikai szerepet játszott) Lukács megtalálta azt a filozófiai formát, melyben a történelem és az üdvtörténet gondolatilag magas szinten értelmezhető. Az eldologiasodás tanulmány azáltal lesz jelentős filozófia, hogy a történelem és üdvtörténet azonosításának pátozával Lukács itt a kor középponti posztmetafizikai kérdéseire reflektált, s azokat beépítette gondolati rendszerébe. Gondolok a szubjektum-objektum viszony posztkartezianus megoldására, a közvetettség és közvetlenség kérdés újszerű megközelítésére és a historizmus kritikájára.

Ezen a ponton érte Lukácsot saját egyházának elutasítása. Itt volt a döntő választás: vagy hűnek maradni a filozófiához egy Istentől elhagyott világban, vagy részese lenni az üdvtörténetnek eretnekként, de azért mégis... Ekkor hozta meg Lukács a szellem áldozatát egy gonosz „egyház” oltárán. Egy időre abba hagyta a filozófiát. Németországban él, ahol 1933-ban, Hitler hatalomátvétele után nem marad választása, Moszkvába kell költöznie. Az élet két síkra helyeződik. Mindkét sík közös neve „túlélés”. Túlélni szabadlában, életben maradni és túlélni teoretikusan, filozófusnak maradni. Vagy inkább újra azzá lenni. Lukács egy beszélgetésben azt mondta nekem, hogy akkoriban nem volt biztos abban, hogy

sikerülhet-e ez a visszatérés, még abban sem, hogy képes-e még írni annyi kihagyott év után.

Tudott, képes volt rá, de másként, mint annak előtte.

Stílusa radikálisan megváltozott. „Moszkva előtt” mindig tömören írt. Nemcsak ifjúkori esszéiben vigyázott a stíluszsépségre, hanem, bár más nemből, a *Történelem és osztálytudat* eldologiasodás tanulmányában is. Minden mondat előbbre vitte a gondolatmenetet. Nem voltak ismétlések, főleg nem szándéktalan ismétlések.

A korai moszkvai évek legszebb tanulmánya, a *Történelmi regény és történelmi dráma* tudommal egy konferenciára készült. Talán ez magyarázza a tanulmány régebbi időkre emlékeztető tömörségét. Ez az írás Lukács ifjúkorának azt a szegmentumát idézi, melyben a műfajproblémák álltak érdeklődése központjában. Ma is mond nekünk valamit, amit mások azóta sem mondtak el.

A „nagy realizmus” koncepciója meglehetősen organikusan fejlődik ki a fiatal Lukács esztétikájából, többek között *A metafizika tragédiájából*. Lukács vágyódása a nagyság, a heroizmus művészi megjelenítésére nem új, s nem új a naturalista kicsinyesség megvetése sem. Mindebben Nietzschevel is osztozik. Ami Nietzsche-nél a „nagy stílus”, az Lukácsnál a „nagy realizmus”. De a valóság visszatükrözése mint a nagy realizmus kritériuma igen problematikussá teszi ezt a különben fontos, habár szerintem ma nemigen vállalható, esztétikai fogalmat. Az a „valóság”, melyet Lukács régen a tökéletes bűnösség korszaka metaforájával azonosított, most a „haladó kapitalizmussá” avansált. Igaz, e kettő végül is azonos, de a nyelvnek van jelentősége.

Lukács első tisztán filozófiai műve hallgatása után a fiatal Hegelről írt monográfiája volt. Az értelmezés újszerű és érdekes. Hogy

emiatt a könyv miatt távolították el az ottani filozófiai intézetből, a helyzetet ismerve magától értetődő.

A fiatal Lukács csak ritkán írt valaki „ellen”. Ebben az időben kezdődik polemikus korszaka. Egy viszonylag korai Nietzsche-tanulmány vezet be, s a háború után írt *Az én trónfosztása* koronázza meg. Lukács ezekkel a polemikus írásokkal süllyed legmélyebbre. Nem mert polemizál, még csak nem is a polémia szempontjai miatt, hanem a minőségérzés teljes elvesztése vagy inkább elvetése miatt. Mert helyenként ugyan el is vész a minőségérzeke, de a legtöbb esetben tudatosan veti el a minőség kritériumát, mint például éppen Friedrich Nietzsche esetében, hogy azt egy funkcióval, többnyire vélt funkcióval helyettesítse.

S mi ez a funkció? A német értelmiség védtelenné tétele a fasizmus (ő mindig a fasizmus, nem a náciizmus szót használja, mint az akkoriban kötelező volt egy „antifasiszta” részére) mérgével szemben. A tétel cseppet sem abszurd. Bizonyos gondolatokhoz hozzá lehet embereket szoktatni, hogy azután ugyanezen gondolatok hasonlónak tűnő, de mérgező változatával találkozáva azt is elfogadják. Lukács utóvégre saját korára és a szovjet ideológiára is gondolhatott. (A Lubjankában töltött hónapjai után ez valószínűsíthető is.) De ugyanaz történt ezzel a gondolattal is, mint ami a realizmus elméletével. Ahogy az utóbbit Lukács összekapcsolta a visszatükrözés elmélettel, úgy kapcsolta össze az előbbit az irracionálizmus és racionalizmus közötti harc képtelen történetével. Ennél nagyobb baj, hogy elméletének következetességét szorgalmazva megrágalmaz számos filozófust, többek között olyanokat is, akikért ifjúkorában rajongott, s akik meghílették.

De ha át tudjuk magunkat küzdeni az ideológia grizhegyén, akkor rábukkanhatunk

egy fontos gondolatra. A funkcióról beszélve Lukács megint gyakorolta az úgynevezett *partizánharcot*. Szemben a hivatalos apologéták értelmezésével, Lukács, a partizán, ugyanazért harcol, de a maga nemhivatalos eszközeivel. A hivatalos verzió szerint a filozófiát – egész történetében – az idealizmus és a materializmus harca jellemezte. Az idealizmus mindig reakciós volt, a materializmus progresszív. Lukács – mint partizán – ezt ugyan nem tagadta, de hozzátette, elsősorban Hegel védelmében, hogy majdnem egyenlő súllyal szerepel ebben a történetben a dialektika és metafizika harca. Ennek sok alapja ugyan nincsen, de egy ehhez fűződő, másik gondolatnak van. A kartézianus Ész hitelenné válásáról szól ugyanis többek között a történet, arról, hogy a Hegel által metafizikusnak nevezett rációban megrendült a bizalom. Valóban ez a bizalomvesztés jellemezte nemcsak a filozófiát, hanem a filozófiailag érdeklődő értelmiségi közönséget is a 19. század közepétől kezdve, s ez valóban szerepet játszott Kierkegaard vagy Nietzsche eszméinek térhódításában. De Lukács „megoldása”, hogy e helyett ennek a közönségnek a dialektikus Marxnál kellett volna a szellemi krízis gyógyírját megtalálnia, tehát az ideológiai lóláb, sajnos kezdet kezdetétől fogva kilógott a gondolatmenetből.

Bár *Az ész trónfosztása* egyes részei korábban íródtak, a könyv kiadása már a második világháború végére, Lukács termékeny magyarországi korszakára esett.

A termékeny korszakra akkor került sor, mikor végképp a margóra szorították a Rajkper utóhatásaként, az ellene irányuló, életét fenyegető ideológiai kampány következtében, szerencséjére és a mi szerencsénk megszűnt a pártja szolgálatában a magyar irodalmi életben betöltött súlyosan dogmatikus korszaka.

Életének leghosszabb kanyarja után (hetven év körül járt ekkor) visszatért a filozófiához, melyet még harmincas éveiben (azaz a múlt század húszas éveiben) hagyott el. Hatalmas ambícióval fogott hozzá, hogy öregkorában behozza mindazt, amit élete teljében elmulasztott. Valamikor, ifjúkorában, akkori barátja, Ernst Bloch meggyőzte arról, hogy most és ma is lehet nagy szisztematikus műveket alkotni. A fiatal Lukács az ő tanácsát követve fogott hozzá egy nagy esztétika kidolgozásához. Ez félbemaradt, és évtizedekig, két háborút átvészelve, egy heidelbergi kofferben szunnyadt. Hetven év körül járva döntötte el Lukács, hogy most végre behozza az elmulasztottakat.

Csak csodálat töltheti el az embert, bátorságát és elkötelezettségét látva. Valami ugyanis hiányzott: a gyakorlat. Minden képességet gyakorolni kell, hogy el ne veszítsük. Lukács vagy harminc éven keresztül irodalmi esszéket vagy filozófiai pamfleteket írt. (*Az ifjú Hegel* nem igazi kivétel.) Akaratlanul is azok stílusát kellett követnie. Ez a tanulmánystílus lesz jellemző a kor szerintem legjelentősebb Lukács-művére *Az esztétikum sajátosságára*. Miközben ezt a könyvet írta, került sor 1956-ra, részvételére a Nagy Imre-kormányban, a romániai deportálásra.

Az esztétikum sajátossága igen vaskos könyv. Hihetetlenül nagy kulturális anyagot ölel fel. Hogy Lukács az európai műveltség számtalan területén, ahogy az irodalom, az irodalomesztétika minden területén otthonosan mozgott, csak úgy süit ebből a könyvből. Ugyanakkor ez nem egy könyv.

Mit jelent az, hogy nem egy könyv? Egyszerűen, hogy érdekes vagy kevésbé érdekes, fontos vagy kevésbé fontos tanulmányok sorozata. Ezek a tanulmányok úgy vannak sorba rakva, hogy egy egységes mű látszatát

keltsék. Vannak köztük remek és reprezentatívak, vannak köztük elhibáztak. Sok az ismétlés, a példa, a hasonlat. De minden esszében van valami maradandó. Mindig valami új, egy izgalmas megfigyelés, egy ragyogó elemzés, egy odavetett, de jelentős gondolat. Ha külön-külön olvasunk egyes részleteket, néha aranybányára lelünk. Ilyen aranybánya a meghatározatlan tárgyiaság elemzése, az inherencia kérdéscsoportja, a katarzis vagy a különösség újrártalmazása, s ugyanakkor sok minden, amit a heidelbergi esztétikából „át-emelt”, mint a homogenizálás, a homogén médium, a kétféle Én értelmezése, alkotómű-befogadó viszonyának bonyolítása, és a példákat hosszan lehetne még sorolni.

Van ugyanakkor ebben a könyvben mégis egy, az egész művön végigvonuló, alapvető gondolat. Arról a gondolatról beszélek, mely szerint a művészet „az emberiség emlékezeté”. Ezt a gondolatot annak idején kritizáltam, nem azért, mert nem tartottam igaznak, hanem azért, mert nem tekintettem a művészet specifikumának. De ma, utólagosan, igazat adnék Lukács Györgynek. Hogy miért és miként, az nem erre az írásra tartozik.

Az esztétika befejezése után a most már nyolcvan körül járó Lukács megint teljesen új és szisztematikus vállalkozásba fogott. Először az etikából szeretett volna rendszert alkotni, de – saját szavaival élve, amit már akkor sem értettem – úgy döntött, hogy előbb a marxista ontológia kérdéseit kellett tisztába tennie. Ma sem keresem mélyebb és személyesebb motívumait az etika elhalsztására. De kétségtelenül az *Ontológia* volt a csúcsvállalkozás. Megtenni, amit senki sem tett meg száz esztendő alatt: megírni egy rendszeres és ugyanakkor autentikus marxista filozófiát.

Ennek a könyvnek mindmáig számos elkötelezett híve van az egész világon.

Arról írtam, ami Lukács Györgyből szerintem maradandó s ami nem maradandó. De ez az én olvasatom, nem a többi olvasóé. Lukács Györgynek hatalmas olvasótábora van az egész világon. Minden olvasótábor egy másik Lukács Györgyöt szeret. Van, aki a mai világot is a „tökéletes bűnösség korszakának” látja, vagy akár a „halódó kapitalizmusról” beszél, van aki hegelianus, van, aki Marxot filozófusként értelmezi s az *Elidegenedés* tanulmányra

esküszik. Van, akit a német irodalom klasszikusairól írtak gyönyörködtetnek. S van végül, aki a fiatal Lukács kétségen kívül zseniális esszéiben a 20. század új filozófiai törekvéseinek első és azonnal reprezentatív megfogalmazását látja. Nagy a választék.

Kulcsszavak: *marxizmus, magyar filozófiatörténet, esztétika, irodalomkritika, ontológia*

LUKÁCS GYÖRGY ÖRÖKSÉGE: NEMZETKÖZI KONFERENCIA BUDAPESTEN¹

Kelemen János

az MTA rendes tagja, professor emeritus,
Eötvös Loránd Tudományegyetem
jim218@t-online.hu

Az elmúlt száz évben nem volt Magyarországon olyan politikai rendszer – ideértve a „szocialista” vagy „kommunista” korszakot –, melyben egyértelműen pozitív és problémamentes értékelés alakult volna ki Lukács Györgyről, a vitathatatlanul legjelentősebb magyar filozófusról, aki egyben a huszadik század egyik legnagyobb hatású gondolkodója volt. Ha felemlítjük, hogy ez az ellentmondásos helyzet jórészt politikai okoknak köszönhető (melyek persze koronként más-más természetűek voltak), akkor arra is érdemes utalni, hogy Lukács, szinte a magyar szellemi élet egyedüli képviselőjeként, már egészen fiatalon az európai nyilvánosság elé lépett, mindjárt *A lélek és a formák* című első esszé-kötetével, jóval azelőtt, hogy 1919-es politikai szerepvállalásával elkötelezte volna magát a kommunizmus mellett. Ennek a később klasszikussá vált műnek a zsenialitását mutatta meg egészen új módon az alább ismertetendő konferencia egyik *keynote* előadója, Heller Ágnes. Lukács korán kiérdemelt hírnevének tanúbizonysága, hogy amikor Ausz-

riába menekülése után a magyar kormány 1920-ban a kiadatását kérte, az európai kultúrára olyan képviselői írtak alá petíciót az érdekében, mint Martin Buber, Paul Ernst, Thomas Mann vagy Heinrich Mann, mondván, hogy olyan „szellemi tőkét képvisel, amelyenből ritkán jut egy-egy országnak”.

A legutóbbi időben súlyos támadások indultak emlékezete és szellemi öröksége ellen, megkérdőjelezve életművének a magyar kultúrában elfoglalt helyét.

Ebbe a tendenciába illett az a terv, hogy a Lukács Archívumnak otthont adó egykori lakását kiürítve, részekre bontják hagyatékát, s más-más helyszínen tárolják könyveit és kéziratait. Nyilvánvaló, hogy ez egyet jelentene a Lukács Archívum és Könyvtár megszüntetésével, mely majdnem fél évszázad óta központi szerepet játszott a nemzetközi Lukács-kutatásban.

Az emléke elleni támadások közül megemlítendő az a követelés is, hogy a bíróság vizsgálja felül a Lukács György Alapítvány működésének törvényességét, mert elnevezésében benne foglaltatik a filozófus neve. Meg kell említeni, hogy ezt a követelést az MTA által kiadott szakvélemény alapján a bíróság elutasította, miként az is említést érdemel, hogy a „Lukács György” nevű alapítványt,

¹ ELTE–CEU, 2017. április 27–29. Itt mondok köszönetet a konferencia társszervezőjének, Michael Thompsonnak, valamint Cody Inglisnek, Jordan Skinnernek és Takács Ádámnak nélkülözhetetlen segítségükért a konferencia megszervezésében.